

Barbara Pietrzyk-Tobiasz

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000000272800037

INDYWIDUALNY PLAN BADAWCZY W ŚWIECIE USTAWY – PRAWO O SZKOLNICTWIE WYŻSZYM I NAUCE – TEORIA I PRAKTYKA

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce¹, zwana potocznie „Konstytucją dla Nauki”, wprowadziła nowy model kształcenia doktorantów. Zgodnie z postanowieniami tej ustawy powołane do życia zostały szkoły doktorskie, do których pierwszy nabór miał miejsce w 2019 r. Celem reformy było podniesienie jakości kształcenia doktorantów, a co za tym idzie – zwiększenie jego skuteczności przejawiającej się w przygotowaniu i obronie rozprawy doktorskiej². W związku z tym położony został nacisk na postrzeganie doktoranta w kategoriach „młodego badacza”, który przede wszystkim powinien się skupić na realizacji założonych badań. Ma temu służyć szereg rozwiązań przewidzianych w ustawie – począwszy od powszechnego systemu stypendialnego (art. 209 ust. 1 PSWN), przez zakaz zatrudniania doktoranta w charakterze nauczyciela akademickiego lub pracownika naukowego (art. 209 ust. 10 PSWN), aż do obowiązku sporządzenia i przedstawienia indywidualnego planu badawczego (IPB) – art. 202 ust. 1 PSWN³.

Indywidualny plan badawczy jest nowym rozwiązaniem w procesie kształcenia doktorantów⁴. Pełni on w nim fundamentalną rolę, będąc jego podstawowym elementem. W uzasadnieniu do projektu ustawy podkreślono, że IPB jest „swoistym kontraktem zawierającym, w ciągu pierwszych 6 miesięcy kształcenia, pomiędzy

¹ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2020, poz. 85 ze zm.), dalej: PSWN.

² Por. uzasadnienie do projektu ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, s. 4–5, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=2446> (23.11.2020), dalej: uzasadnienie.

³ Zob. też. Ł. Kierznowski, *Nauki prawne a szkoły doktorskie. Wybrane zagadnienia*, „Krytyka Prawa” 2020, t. XII, nr 2, s. 143.

⁴ Rozwiązania takiego nie przewidywała ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 2016, poz. 1842 ze zm.).

doktorantem a szkołą doktorską przy udziale promotora, z którym plan jest uzgadniany”⁵. Kluczowa rola IPB w procesie kształcenia doktoranta przejawia się przede wszystkim w tym, że jego należyta bądź nienależyta realizacja jest przedmiotem oceny śródokresowej przeprowadzanej w połowie okresu kształcenia (art. 202 ust. 2 PSWN).

Obecnie, niemal po 2 latach działalności szkół doktorskich, kiedy pierwsze IPB zostały już złożone, można dokonywać pewnych ocen, jak w praktyce funkcjonują przewidziane w ustawie mechanizmy. Celem niniejszego artykułu będzie zatem zaprezentowanie regulacji prawnych dotyczących IPB oraz przedstawienie i ocena ich funkcjonowania w praktyce.

Plan badawczy na etapie rekrutacji do szkoły doktorskiej

Zgodnie z art. 200 ust. 2 PSWN rekrutacja do szkoły doktorskiej odbywa się w drodze konkursu na zasadach określonych przez senat albo radę naukową. Ustawodawca ogranicza się jedynie do wskazania wymogów minimalnych względem przyszłych doktorantów. Przepis art. 200 ust. 1 PSWN stanowi, że do szkoły doktorskiej może być przyjęta osoba, która posiada tytuł zawodowy magistra, magistra inżyniera albo równorzędny. W drodze wyjątku, jeśli jest to uzasadnione najwyższą jakością osiągnięć naukowych, kształcenie w szkole doktorskiej może podjąć osoba, która nie posiada żadnego z wymienionych wcześniej tytułów zawodowych. Osoba taka musi jednak być przynajmniej absolwentem studiów I stopnia lub studentem, który ukończył trzeci rok jednolitych studiów magisterskich. Powyższe rozwiązanie ma na celu umożliwienie kształcenia jednostkom wyróżniającym się wiedzą lub umiejętnościami⁶.

Szczegółowe kryteria oceny kandydata powinny zostać określone przez senat albo radę naukową. Zgodnie z art. 200 ust. 3 PSWN zasady rekrutacji oraz program kształcenia doktorantów podmiot prowadzący szkołę doktorską udostępnia nie później niż 5 miesięcy przed rozpoczęciem rekrutacji. W piśmiennictwie wskazuje się, że warunki przyjęcia kandydata do szkoły doktorskiej „mają charakter materialnoprawny, ponieważ ich niespełnienie stanowi podstawę decyzji o odmowie przyjęcia”⁷.

Częstą praktyką jest organizacja dwuetapowego postępowania rekrutacyjnego. Pierwszy etap polega na weryfikacji przedłożonych przez kandydata dokumentów, drugim zaś etapem jest rozmowa kwalifikacyjna. Na ogół przeprowadzenie drugiego etapu jest uzależnione od uzyskania przez danego kandydata określonej

⁵ Uzasadnienie, s. 47.

⁶ Zob. B. Mikołajczyk, R. Naskręcki, *Szkoły doktorskie i ich rola w kształceniu doktorantów*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2017, nr 2(50), s. 120.

⁷ M. Pyter, art. 200 PSWN, Nb. 2 [w:] A. Balicki, M. Pyter, B. Zięba, *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2021, Legalis.

liczby punktów z pierwszego etapu. Dokumenty niejednokrotnie wymagane w praktyce, jakie należy złożyć, aplikując do szkoły doktorskiej, to w szczególności: dyplom ukończenia studiów wyższych, dokumentacja potwierdzająca dorobek naukowy kandydata (lista publikacji, uczestnictwo w konferencjach naukowych, udział w projektach badawczych, uzyskane stypendia, granty), kwestionariusz osobowy (w szczególności informacje dotyczące uzyskanych tytułów naukowych, odbyte staże, szkolenia, zainteresowania naukowe), opinia osoby posiadającej wskazany stopień naukowy potwierdzająca predyspozycje kandydata do pracy naukowej. Bardzo często wymagane jest też przedłożenie przez kandydata projektu planu badawczego, zwanego inaczej zarysem planu badawczego bądź koncepcją badań.

Wspomniany projekt planu badań – o ile oczywiście jego złożenie zostało w przepisach wewnętrznych uczelni przewidziane – odgrywa w procesie rekrutacji zasadniczą rolę, bowiem jest to swoiste, formalnie przedstawione „ucieleśnienie pomysłu” kandydata na badania, które chciałby on realizować w ramach kształcenia w szkole doktorskiej. W odniesieniu do samej formy przedstawienia tego projektu uczelnie najczęściej przyjmują jedno z dwóch rozwiązań. Pierwszym z nich jest określenie elementów, jakie kandydat powinien zamieścić w swoim zarysie projektu badawczego⁸. Drugie rozwiązanie polega na tym, że wymieniane są kryteria, na podstawie których komisja rekrutacyjna będzie dokonywała oceny przedłożonego projektu⁹.

Z praktycznego punktu widzenia wydaje się, że – w dużym uproszczeniu – modelowy projekt planu badawczego powinien zawierać odpowiedź na trzy podstawowe pytania. Po pierwsze, powinien zawierać odpowiedź na pytanie, co kandydat do szkoły doktorskiej chciałby badać, a więc przede wszystkim należy uwzględnić tu przedmiot badań (zakreślenie pewnej tematyki), cele oraz hipotezy badawcze. Po drugie, kandydat powinien określić, dlaczego chciałby prowadzić dane badania (wskazać istnienie luki badawczej, przedstawić wartość naukową prowadzonych badań, ewentualnie opisać swoje osobiste zainteresowania i uwarunkowania). Po trzecie, w projekcie powinna się znajdować odpowiedź na pytanie o to, w jaki sposób kandydat chciałby prowadzić dane badania. Chodzi tu zatem, najprościej mówiąc, o wstępną, przewidywaną metodologię badań. Niekiedy zostaje również przewidywany wymóg dołączenia do projektu spisu pozycji bibliograficznych, który ma na celu m.in. pokazanie, jakie postępy kandydat już poczynił w sferze eksplorowania danego tematu badawczego.

⁸ Taki model funkcjonuje np. na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zob. *Dla Kandydatów*, <https://human.phd.uj.edu.pl/rekrutacja> (23.11.2020).

⁹ Takie rozwiązanie przyjęto np. na Uniwersytecie Warszawskim. Zob. załącznik do uchwały nr 500 Senatu Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 22 stycznia 2020 r. w sprawie zasad rekrutacji do szkół doktorskich na Uniwersytecie Warszawskim – Szczegółowe warunki i tryb rekrutacji do szkół doktorskich na Uniwersytecie Warszawskim.

Praca nad IPB po przyjęciu kandydata do szkoły doktorskiej

Po pozytywnie zakończonym postępowaniu rekrutacyjnym kandydat zostaje przyjęty do szkoły doktorskiej w drodze wpisu na listę doktorantów (art. 200 ust. 4 PSWN). Natomiast formalne rozpoczęcie kształcenia ma miejsce z chwilą złożenia ślubowania (art. 200 ust. 8 PSWN). W dalszej kolejności rozpoczynającemu kształcenie doktorantowi wyznacza się promotora lub promotorów. Zgodnie z art. 201 ust. 2 PSWN następuje to w terminie 3 miesięcy od dnia podjęcia kształcenia. W doktrynie wskazuje się, że termin ten ma charakter instrukcyjny, bowiem jego niedochowanie nie rodzi negatywnych skutków prawnych¹⁰. Jednak należy podkreślić, że zbytnie wydłużanie procedury wyznaczania doktorantowi promotora, a w szczególności wykraczanie poza termin wskazany w ustawie może się wiązać z niedostępnością opieki naukowej dla doktoranta, a co za tym idzie – z niemożnością rozpoczęcia prac nad sporządzaniem IPB¹¹. Aby więc umożliwić jak najszybsze rozpoczęcie współpracy doktoranta z promotorem, uczelnie niekiedy decydują się na nieformalne uzyskanie zgody potencjalnego promotora na sprawowanie opieki nad doktorantem już w trakcie trwania postępowania rekrutacyjnego. Jeszcze dalej idące rozwiązania nakładają na kandydata obowiązek uzyskania zatwierdzenia przez promotora składanego projektu badawczego, jak również dołączenia zgód przewidywanego promotora projektu badawczego oraz kierownika jednostki, w której będzie realizowany projekt. W szczególności ostatnia z przytoczonych regulacji może budzić pewne wątpliwości głównie ze względu na to, że stawia w zdecydowanie lepszej sytuacji absolwentów danej uczelni, którzy mają kontakt z kadrą naukową w danym podmiocie.

Niemniej praca nad sporządzaniem IPB może się rozpocząć dopiero wtedy, gdy doktorant faktycznie zostanie objęty opieką i nadzorem naukowym promotora. Promotor zapoznaje się bowiem z zarysem projektu badawczego, o ile był on składany przez doktoranta w procesie rekrutacji. Jeśli wymóg taki nie był przewidziany, doktorant przystępuje do opracowywania IPB, stosując się do zaleceń i wskazówek promotora. Jak już było wspomniane, zdarza się i tak, że współpraca z promotorem rozpoczyna się jeszcze na etapie rekrutacji, co ma miejsce wtedy, gdy projekt badawczy składany przez kandydata na tym etapie wymaga zatwierdzenia przez przyszłego promotora. Mając na uwadze powyższe, można uznać, że zarys projektu badawczego przedkładany w postępowaniu rekrutacyjnym stanowi swego rodzaju „zaczyn”, który zostanie następnie przekształcony w IPB. W konsekwencji jest to więc także „zaczyn” przyszłej rozprawy doktorskiej.

Praca nad IPB nie jest rzecz jasna żadnym etapem formalnym. Etap ten przybiera postać konsultacji doktoranta z promotorem (promotorami) w zakresie

¹⁰ Ł. Kierznowski, *Szkoły doktorskie. Komentarz do art. 198–216 oraz 259–264 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Warszawa 2018, s. 44; M. Pyter, art. 201 PSWN, Nb. 2 [w:] A. Balicki, M. Pyter, B. Zięba, *Prawo o szkolnictwie...*

¹¹ Ł. Kierznowski, *Szkoły doktorskie...*, s. 44.

poszczególnych elementów planu badawczego. Promotor, sprawując opiekę naukową nad doktorantem, może zalecić usunięcie, poszerzenie lub modyfikację określonych elementów projektu badawczego, wprowadzenie dodatkowych elementów, jak też sprecyzowanie pewnych kwestii. Ponadto czasami okazuje się, że sugestie i zalecenia promotora prowadzą do zmiany koncepcji badań, zmiany przewidzianej metodologii, a nawet zmiany tematyki badawczej.

Indywidualny plan badawczy w świetle PSWN

Newralgiczny dla rozważań dotyczących IPB jest przepis art. 202 ust. 1 PSWN uzupełniony o regulację art. 204 ust. 2 PSWN będącą logiczną konsekwencją. Zgodnie z art. 202 ust. 1 zd. 1 PSWN doktorant w uzgodnieniu z promotorem lub promotorami opracowuje IPB zawierający w szczególności harmonogram przygotowania rozprawy doktorskiej i przedstawia go podmiotowi prowadzącemu szkołę doktorską w terminie 12 miesięcy od dnia rozpoczęcia kształcenia. Natomiast w myśl art. 204 ust. 2 PSWN IPB określa termin złożenia rozprawy doktorskiej. Termin ten może być przedłużony, nie dłużej jednak niż o 2 lata, na zasadach określonych w regulaminie szkoły doktorskiej.

Przytoczone wyżej regulacje odnoszą się do trzech kluczowych zagadnień związanych z IPB. Zaliczyć do nich można: sposób opracowywania, zawartość oraz termin złożenia IPB.

Sposób opracowania IPB

Już z samej literalnej treści przepisu art. 202 ust. 1 zd. 1 PSWN, a w szczególności z użytego w nim zwrotu *w uzgodnieniu*, wynika obowiązek współpracy doktoranta i promotora w zakresie sporządzania IPB. W doktrynie podnosi się, że tylko plan badawczy opracowany z uzgodnieniem z promotorem będzie można uznać za IPB w rozumieniu PSWN¹². Z tego względu tak istotny jest nieformalny etap konsultowania sporządzonego planu badań. Należy jednak pamiętać, że użyte w art. 202 ust. 1 zd. 1 PSWN pojęcie *uzgodnienie* powinno mieścić się w zakresie opieki naukowej sprawowanej przez promotora nad doktorantem, a więc odnosić się do inspirowania, udzielania porad, sugestii czy zaleceń dotyczących sporządzania IPB. Nie chodzi tu zatem o stworzenie utworu współautorskiego w rozumieniu przepisów Prawa autorskiego¹³. W każdym razie wskazane w przytoczonym przepisie „uzgodnienie” IPB wiąże się z istnieniem porozumienia między doktorantem

¹² *Ibidem*, s. 48–49; M. Pyter, art. 202 PSWN, Nb. 1 [w:] A. Balicki, M. Pyter, B. Zięba, *Prawo o szkolnictwie...*

¹³ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 2019, poz. 1231 ze zm.).

a promotorem, które może przybrać co do zasady dowolną postać wypracowaną już indywidualnie między konkretnymi osobami. Ponadto trzeba pamiętać, że w przypadku wyznaczenia promotora pomocniczego plan jest przedstawiany po zaopiniowaniu przez tego promotora (art. 202 ust. 1 zd. 2 PSWN).

Zgoda promotora (promotorów) na treść IPB powinna być wyraźna i zostać potwierdzona np. poprzez złożenie podpisu pod dokumentem IPB bądź zostać wyrażona w osobnym dokumencie¹⁴.

Zawartość IPB

W przedmiocie elementów IPB ustawodawca ograniczył się jedynie do wyodrębnienia – jako elementów obligatoryjnych – harmonogramu przygotowania rozprawy doktorskiej i terminu złożenia rozprawy (art. 202 ust. 1 zd. 1 PSWN i art. 204 ust. 2 PSWN). Jednak należy pamiętać, że PSWN ma charakter regulacji ramowej, która wyznacza jedynie określone warunki brzegowe przewidzianych w niej rozwiązań. W konsekwencji podmioty doktoryzujące zostały wyposażone w stosunkowo dużą autonomię w sferze ustalania i doprecyzowania wielu kwestii, do których zaliczyć można właśnie zawartość IPB.

Autonomia ta uwidacznia się również w samym literalnym brzmieniu art. 202 ust. 1 zd. 1 PSWN, w którym to ustawodawca posłużył się sformułowaniem *w szczególności*, tworząc zarazem otwarty katalog elementów IPB. Mając więc na uwadze przepisy rangi ustawowej, w IPB powinien się znaleźć przynajmniej harmonogram przygotowania rozprawy doktorskiej uwzględniający termin jej złożenia (co do zasady nie dłuższy niż 4 lata od rozpoczęcia kształcenia). Co więcej, wydaje się, że IPB powinien odnosić się także do warunków nadania stopnia doktora określonych przez ustawodawcę w art. 186 ust. 1 PSWN.

W związku z powyższym IPB w istocie można rozumieć jako „wiązący katalog zadań badawczych i rozwojowych, których celem jest przygotowanie rozprawy doktorskiej”¹⁵. Zadania te powinny przybrać formę konkretnych i usystematyzowanych działań, które już zostały wykonane, oraz tych, które dopiero zostaną podjęte. Działania te powinny odnosić się zarówno do etapów pracy nad rozprawą doktorską (bezpośrednie przygotowywanie rozprawy doktorskiej), ale i obejmować aktywności naukowe, takie jak publikacja artykułów naukowych lub monografii, czynny udział w konferencjach naukowych, odbywanie staży, pozyskiwanie środków ze źródeł zewnętrznych (aktywności pośrednio służące przygotowaniu rozprawy doktorskiej). Jak już zostało wspomniane, uczelnie w zakresie nieobjętym regulacją ustawową dowolnie kształtują zawartość IPB. Dlatego składane w różnych szkołach

¹⁴ Ł. Kierznowski, *Szkoły doktorskie...*, s. 49.

¹⁵ *Indywidualny plan badawczy*, <https://us.edu.pl/szkola-doktorska/indywidualny-plan-badawczy/> (24.11.2020).

doktorskich IPB będą się od siebie różnić. Co więcej, plany badawcze w sposób zróżnicowany określają prace związane z przygotowaniem rozprawy doktorskiej, uwzględniając w szczególności specyfikę danej dyscypliny oraz dziedziny naukowej, a także osobiste uwarunkowania doktoranta.

Jednak na podstawie przyjętych przez wiele uczelni rozwiązań można zauważyć pewne prawidłowości w strukturze IPB. Strukturę tę modelowo można podzielić przynajmniej na trzy (niekiedy cztery) zasadnicze bloki¹⁶. Pierwszy blok to opis planowanych badań zawierający w szczególności: przedmiot badań, cele badań, hipotezy badawcze, zadania badawcze, uzasadnienie prowadzenia badań, metodologię badań, wykaz pozycji bibliograficznych. Ten element planu stanowi niejako kontynuację zarysu planu badań składanego na etapie rekrutacji. Drugi blok to wykaz aktywności naukowych doktoranta (publikacji naukowych, uczestnictwa w konferencjach naukowych itp.). Oczywiście jest to, że IPB nie musi przewidywać wszystkich możliwych aktywności naukowych, ale z pewnością powinien zawierać te, które zostały uznane na mocy wewnętrznych regulacji uczelnianych za obligatoryjne. W tym zakresie w regulacjach tych często przewiduje się podział omawianych aktywności na aktywności obowiązkowe (których realizację IPB musi przewidywać) oraz na aktywności fakultatywne. Duże znaczenie mieć tu będzie ponadto specyfika dyscypliny, w ramach której kształci się doktorant, a także sam przedmiot jego badań.

Trzecim komponentem IPB jest harmonogram, który swoim zakresem powinien obejmować zarówno etapy przygotowania rozprawy doktorskiej w rozumieniu ścisłym (np. prowadzenie badań, analiza materiałów źródłowych, pisanie pracy doktorskiej), jak i pozostałe aktywności naukowe służące jej przygotowaniu. To, jakie jednostki czasowe zostaną przyporządkowane realizacji poszczególnych etapów i zadań, zostało pozostawione do decyzji samego doktoranta oraz sprawującego nad nim opiekę naukową promotora. Przy sporządzaniu IPB nie należy jednak zapominać, że stopień jego realizacji będzie przedmiotem oceny śródkresowej w połowie okresu kształcenia. Z tego względu wskazywanie konkretnych dat realizacji poszczególnych działań z pewnością jest obciążone większym ryzykiem niepowodzenia niż stosowanie pewnych przedziałów czasowych (np. miesięcy czy semestrów). Dlatego tak istotne jest – zwłaszcza w obliczu takiej sytuacji jak epidemia COVID-19 – konieczność uwzględnienia w IPB pewnej elastyczności. Z drugiej strony zabieg taki nie może prowadzić do uniemożliwienia weryfikacji i oceny realizacji badań zgodnie z ustalonym harmonogramem. Słuszne zatem wydaje się stanowisko Ł. Kierznowskiego, który podkreślił, że „indywidualne plany badawcze nie powinny być zatem ani zbyt rozbudowane w stopniu uniemożliwiającym ich

¹⁶ Zob. np. *Indywidualny plan badawczy*, <https://www.ur.edu.pl/doktorant/szkola-doktorska/dla-doktorantow/-indywidualny-plan-badawczy> (25.11.2020); *Indywidualny plan badawczy*, <https://www.agh.edu.pl/doktoranci/szkoly-doktorskie/szkola-doktorska-agh/doktoranci/indywidualny-plan-badawczy/> (25.11.2020).

realizację, ani też fasadowe, nie nakładając na doktoranta żadnych konkretnych zobowiązań poza złożeniem rozprawy¹⁷. Należy również zauważyć, iż ze względu na sytuację niemożliwe do przewidzenia na etapie sporządzania planu zasadne jest wprowadzenie do regulaminów szkół odpowiednich postanowień dotyczących modyfikacji IPB¹⁸.

W świetle powyższego pozytywnie należy ocenić tworzenie przez podmioty doktoryzujące gotowych wzorów IPB, które dają klarowną sytuację w kwestii tego, co doktorant ma opracować, a w konsekwencji pozwalają na przyspieszenie całego procesu sporządzania tych planów.

Finalnym elementem harmonogramu powinien być termin złożenia rozprawy doktorskiej, który nie może przekroczyć 4-letniego okresu liczonego od rozpoczęcia kształcenia przez doktoranta. Co istotne, niezłożenie rozprawy doktorskiej w terminie określonym w IPB – w myśl art. 203 ust. 1 pkt 2 PSWN – skutkuje skreśleniem doktoranta z listy doktorantów. Zgodnie jednak z art. 204 ust. 2 zd. 2 PSWN przedmiotowy termin może być przedłużony, nie dłużej jednak niż o 2 lata, na zasadach określonych w regulaminie szkoły doktorskiej. Na marginesie można także zaznaczyć, że na podstawie art. 204 ust. 3 PSWN kształcenie na wniosek doktoranta jest zawieszane na okres odpowiadający czasowi trwania urlopu macierzyńskiego, urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego, urlopu ojcowskiego oraz urlopu rodzicielskiego, określonych w ustawie z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy¹⁹.

Czwartym komponentem – niekiedy przewidywanym przez regulacje wewnętrzne – jest kosztorys badań, który najczęściej odnosi się do kosztów badań prowadzonych na potrzeby rozprawy doktorskiej, a także kosztów innych aktywności naukowych (koszty tłumaczeń artykułów, wyjazdów na konferencje, kwerendy, dostępu do baz danych itp.).

Termin przedstawienia IPB

Przepis art. 202 ust. 1 zd. 1 PSWN wskazuje, że IPB powinien zostać przedstawiony podmiotowi prowadzącemu szkołę doktorską w terminie 12 miesięcy od dnia rozpoczęcia kształcenia. W przypadku wyznaczenia promotora pomocniczego plan ten jest przedstawiany po zaopiniowaniu przez tego promotora (art. 202 ust. 1 zd. 2 PSWN). Ustalenie tak długiego terminu na przedstawienie IPB – zwłaszcza w perspektywie 4-letniego okresu kształcenia – może budzić uzasadnione wątpliwości²⁰. Patrząc na tę kwestię także z praktycznego punktu widzenia, można zauwa-

¹⁷ Ł. Kierznowski, *Szkoły doktorskie...*, s. 50.

¹⁸ M. Dokowicz [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, red. J. Woźnicki, Warszawa 2019, s. 538–539.

¹⁹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. 2020, poz. 1320 ze zm.).

²⁰ Tak też: Ł. Kierznowski, *Szkoły doktorskie...*, s. 49; M. Pyter, art. 202 PSWN, Nb. 2 [w:] A. Balicki, M. Pyter, B. Zięba, *Prawo o szkolnictwie...*

żyć, że sprawne opracowanie IPB pozwoli doktorantowi na szybsze przystąpienie do pełnej realizacji założonych badań. Mimo to należy podkreślić, że podmioty kształcące doktorantów nie powinny w swoich wewnętrznych regulacjach skracać przewidzianego w ustawie terminu. Indywidualny plan badawczy jako kluczowy element kształcenia doktorantów, stanowiący podstawę oceny postępów w pracy nad rozprawą doktorską, nie powinien być sporządzany w pośpiechu, ale być gruntownie przemyślanym i precyzyjnie opracowanym planem badań. Niestety problem skracania ustawowego terminu na przedstawienie IPB niejednokrotnie pojawia się w przepisach wewnętrznych uczelni. W najprostszej postaci owo „skrócenie” może polegać wprost na ustanowieniu krótszego terminu na złożenie IPB, np. przypadającego po 6 miesiącach kształcenia. Innym sposobem prowadzącym do skrócenia ustawowego terminu jest operowanie w regulacjach pojęciem projektu indywidualnego planu badawczego, który powinien być złożony np. przed końcem II semestru kształcenia. W efekcie jednak „projekt IPB” nie różni się w istocie wiele od IPB, w szczególności w zakresie sposobu jego opracowania i zawartości. Sporządzenie takiego projektu *de facto* sprowadza się do opracowania IPB w rozumieniu PSWN. Kolejnym sposobem prowadzącym do skrócenia terminu na złożenie IPB (często połączonym z wcześniej omówionym) jest rozbudowywanie procedury jego złożenia, co polega chociażby na konieczności uzyskania dodatkowej opinii bądź zatwierdzenia przedłożonego projektu przez określone osoby bądź organy. Trzeba by tu wskazać na pewne niebezpieczeństwo związane z takim rozwiązaniem. Rozbudowana procedura składania IPB może rzeczywiście rozciągnąć się na pełne 12 miesięcy. Konieczność ciągłego poprawiania IPB może w efekcie doprowadzić do tego, że doktorant w przeważającej mierze będzie skupiony na formalnym doskonaleniu IPB niż na prowadzeniu badań, które przecież powinny stanowić priorytet w procesie jego kształcenia w szkole doktorskiej. W każdym razie ewentualne konstruowanie procedury opiniowania IPB mającej przyczynić się do podniesienia poprawności i jakości przyszłej rozprawy przez określone osoby bądź podmioty nie powinno pozbawiać doktoranta możliwości skorzystania z 12-miesięcznego terminu na przedstawienie IPB. Co ciekawe, również w literaturze przedmiotu podkreśla się, że w związku z literalnym brzmieniem przepisu art. 202 ust. 1 zd. 1 PSWN podmiot prowadzący szkołę doktorską nie ma kompetencji do odrzucenia planu, do kwestionowania zasadności umieszczonych w nim elementów czy nakazania dokonania w nim określonych modyfikacji lub poprawek²¹. Wskazuje się, że właśnie owo „przedstawienie planu”, o którym mowa w art. 202 ust. 1 zd. 1 PSWN, bez elementu jego „zatwierdzenia” przez inne podmioty poza promotorem uwypukla rolę IPB jako „narzędzia autonomizującego kształcenie doktoranta w szkole doktorskiej”²². Ponadto wydaje się, że celem wprowadzenia nowego systemu kształcenia

²¹ Zob. M. Pyter, art. 202 PSWN, Nb. 2; H. Izdebski [w:] H. Izdebski, J.M. Zieliński, *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 336.

²² Ł. Kierznowski, *Szkoły doktorskie...*, s. 49.

było stworzenie doktorantom pewnej przestrzeni, w której mogliby jak najpełniej oddawać się prowadzeniu badań, a nie skupiać się na spełnianiu szeregu wymogów formalnych.

Mając na uwadze powyższe, można by więc zastanawiać się nad skróceniem ustawowego terminu na przedstawienie IPB, ale jedynie przy wyłączeniu możliwości jego dalszego skracania w drodze przepisów wewnątrzuczelnianych.

Indywidualny plan badawczy a ocena śródokresowa

Zgodnie z art. 202 ust. 2 PSWN realizacja IPB podlega ocenie śródokresowej w połowie okresu kształcenia określonego w programie kształcenia, a w przypadku kształcenia trwającego 6 semestrów – w trakcie IV semestru. Ocena śródokresowa jest przeprowadzana przez komisję, w skład której wchodzi trzy osoby, w tym co najmniej jedna osoba posiadająca stopień doktora habilitowanego lub tytuł profesora w dyscyplinie, w której przygotowywana jest rozprawa doktorska, zatrudniona poza podmiotem prowadzącym szkołę doktorską. Promotor i promotor pomocniczy nie mogą być członkami komisji (art. 202 ust. 4 PSWN). Szczegółowy sposób przeprowadzania oceny śródokresowej powinien – w myśl art. 205 ust. 1 pkt 3 PSWN – zostać określony w regulaminie szkoły doktorskiej.

Wyżej przytoczone przepisy PSWN jednoznacznie przesądają o kluczowej roli, jaką pełni IPB w toku kształcenia uczestnika szkoły doktorskiej. Jest on podstawą oceny osiągnięć doktoranta zaplanowanych w IPB. Słusznie więc podkreśla się, że przepis art. 202 ust. 2 PSWN „należy odczytywać w sposób dosłowny, tj. odnoszący się ściśle do realizacji lub braku realizacji tylko i wyłącznie planu badawczego”²³. Wydaje się, że już na etapie wykładni językowej tego przepisu rozwiane zostają wątpliwości odnośnie do przedmiotu oceny śródokresowej. Regulacja art. 202 ust. 2 PSWN stanowi jasno, że w tym trybie ocenie podlega jedynie realizacja IPB²⁴. Takie rozumowanie jest również zgodne z funkcją i rolą, jaką ustawodawca przypisał IPB w toku kształcenia doktoranta. Podmiot doktoryzujący nie powinien wprowadzać zatem dodatkowych kryteriów oceny pracy doktoranta. Przykładowo przedmiotem oceny śródokresowej nie może stać się to, czy doktorant złożył wniosek grantowy, jeśli nie zobowiązał się do tego w IPB i nie było to sprzeczne z przepisami wewnętrznymi w zakresie zawartości planu.

Co więcej, trzeba podkreślić, że nienależyte prowadzenie badań i nieodpowiednie bądź brak uczestnictwa w procesie kształcenia (rozumiany szerzej niż realizacja IPB) również pozwala na skreślenie z listy doktorantów, jednak nie w trybie oceny śródokresowej, ale w trybie wskazanym w art. 203 ust. 2 pkt 1 PSWN. Przepis ten wymienia bowiem dwie fakultatywne przesłanki skreślenia z listy doktorantów.

²³ M. Pyter, art. 202 PSWN, Nb. 4 [w:] A. Balicki, M. Pyter, B. Zięba, *Prawo o szkolnictwie...*

²⁴ Tak też: H. Izdebski [w:] H. Izdebski, J.M. Zieliński, *Prawo o szkolnictwie...*, s. 336.

Pierwszą z nich jest niezadowolający postęp prac nad rozprawą doktorską, drugą zaś jest brak realizacji programu kształcenia i IPB (art. 203 ust. 2 pkt 2 w zw. z art. 207 ust. 2 PSWN). Najczęściej weryfikacja tych postępów odbywa się na podstawie składanych przez doktorantów sprawozdań rocznych bądź semestralnych²⁵. Niemniej trzeba pamiętać, że tryb ten jest odrębny od oceny śródkresowej.

W związku z powyższym na podstawie analizowanego postanowienia ustawy można stwierdzić, że punktem odniesienia dla oceny postępów doktoranta w trybie oceny śródkresowej powinno być to, czy IPB jest realizowany zgodnie zawartym w nim harmonogramem badań, jak również to, czy doktorant zrealizował przewidziane w IPB aktywności naukowe (oczywiście na etapie połowy okresu kształcenia). Ocena śródkresowa umożliwia więc „kontrolę terminowości i adekwatności postępów doktoranta w przygotowywaniu rozprawy”²⁶. W przypadku stwierdzenia braku realizacji pewnych zadań badawczych i aktywności naukowych powinno się uwzględnić, czy stan taki jest wynikiem przyczyn obiektywnych, czy też jest to rezultat zaniedbań doktoranta. W żadnym wypadku nie chodzi tutaj jednak o „usprawiedliwianie” niedociągnięć doktoranta w pracy nad rozprawą, ale jedynie rzetelne rozważenie wszystkich istotnych okoliczności mających wpływ na ocenę stopnia realizacji IPB.

Zgodnie z art. 202 ust. 3 PSWN ocena śródkresowa kończy się wynikiem pozytywnym albo negatywnym. Wynik oceny wraz z uzasadnieniem jest jawny. Negatywny wynik oceny śródkresowej stanowi przesłankę obligatoryjnego skreślenia doktoranta z listy doktorantów (art. 203 ust. 1 pkt 1 PSWN). Na podstawie art. 203 ust. 3 PSWN skreślenie z listy doktorantów następuje w drodze decyzji administracyjnej, od której przysługuje wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy. Ocena śródkresowa pełni zatem rolę swoistej weryfikacji realizacji planu badawczego, a jej wynik niesie dla doktoranta dalekosiężne konsekwencje. Przesądza on o dalszym kształceniu doktoranta w szkole doktorskiej. Zatem głównym celem takiego rozwiązania jest zmobilizowanie doktorantów do odpowiedzialnej realizacji badań i aktywności naukowych przewidzianych w IPB.

Podsumowanie

Indywidualny plan badawczy jest fundamentalnym elementem w procesie kształcenia doktoranta w szkole doktorskiej. Stanowi on rozpisany na 4 lata, wiążący plan zadań badawczych i aktywności naukowych doktoranta. Wspomniane zadania i aktywności powinny być modelowo ujęte w zbiorczym harmonogramie prac nad rozprawą doktorską. Z drugiej strony IPB umożliwia weryfikację terminowej i rzetelnej realizacji przewidzianych w nim prac. Formalnie rozpoczęcie opracowywania

²⁵ Ł. Kierznowski, *Szkoły doktorskie...*, s. 50.

²⁶ *Ibidem*, s. 56.

IPB może się rozpocząć dopiero od momentu objęcia doktoranta opieką naukową sprawowaną przez promotora. Jednak niejednokrotnie z „zaczynem” takiego planu można się spotkać wcześniej, jeśli regulacje prawne danego podmiotu przewidują wymóg przedłożenia projektu planu badawczego na etapie rekrutacji.

Wprowadzenie obowiązku sporządzenia IPB z pewnością należy ocenić pozytywnie zarówno z punktu widzenia samego doktoranta, jak i podmiotu doktoryzującego. Niestety praktyka pokazuje, że pojawiają się pewne problemy interpretacyjne, które implikują występowanie nieprawidłowości w zakresie funkcjonowania i procedowania nad IPB. Wątpliwości te dotyczą chociażby terminu przedstawienia IPB, jak też oceny śródkresowej. W pierwszym przypadku rzeczywiście można uznać, że określony przez ustawodawcę 12-miesięczny termin można uznać za zbyt długi w perspektywie 4-letniego okresu kształcenia. Zasadne byłoby zatem skrócenie wskazanego terminu, ale wyłącznie z jednoczesnym przyjęciem rozwiązań uniemożliwiających jego dalsze skracanie w drodze przepisów wewnętrznych uczelni. W przedmiocie oceny śródkresowej należy stwierdzić, że etap ten jest strategiczny dla doktoranta, gdyż przesądza on o możliwości kontynuacji kształcenia. Dlatego też – jak wynika z wykładni językowej art. 202 ust. 2 PSWN oraz roli IPB w procesie kształcenia doktoranta wyrażonej przez ustawodawcę – ocena śródkresowa powinna się odnosić jedynie do realizacji przedmiotowego planu.

Wszystkie te pojawiające się problemy mogą się jednak przyczynić do polepszenia funkcjonowania nowych rozwiązań w zakresie kształcenia doktorantów w szkołach doktorskich oraz zwiększenia transparentności wymagań stawianych doktorantom. Precyzyjne i jasne zasady przeprowadzenia oceny śródkresowej oraz sporządzania IPB (w tym chociażby tworzenie pewnych wzorów) pozwolą doktorantom na efektywną realizację założonych badań, co zdaje się zgodne z założeniami ustawodawcy.

Bibliografia

- Dla Kandydatów*, <https://human.phd.uj.edu.pl/rekrutacja> (23.11.2020).
- Dokowicz M. [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, red. J. Woźnicki, Warszawa 2019.
- Indywidualny plan badawczy*, <https://www.agh.edu.pl/doktoranci/szkoly-doktorskie/szkola-doktorska-agh/doktoranci/indywidualny-plan-badawczy/> (25.11.2020).
- Indywidualny plan badawczy*, <https://www.ur.edu.pl/doktorant/szkola-doktorska/dla-doktorantow-/indywidualny-plan-badawczy> (25.11.2020).
- Izdebski H. [w:] H. Izdebski, J. M. Zieliński, *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Kierznowski Ł., *Nauki prawne a szkoły doktorskie. Wybrane zagadnienia*, „Krytyka Prawa” 2020, t. XII, nr 2.
- Kierznowski Ł., *Szkoły doktorskie. Komentarz do art. 198–216 oraz 259–264 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Warszawa 2018.

Mikołajczyk B., Naskręcki R., *Szkoły doktorskie i ich rola w kształceniu doktorantów*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2017, nr 2(50).

Pyter M. [w:] A. Balicki, M. Pyter, B. Zięba, *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2021, Legalis.

Streszczenie

W 2019 r. zaczął w Polsce funkcjonować nowy model kształcenia doktorantów – szkoły doktorskie. W ramach tego modelu przewidzianych zostało wiele nowych rozwiązań mających na celu podniesienie jakości kształcenia doktorantów. Jednym z takich rozwiązań jest opracowywanie przez doktoranta w uzgodnieniu z promotorem indywidualnego planu badawczego, który jest następnie przedstawiany podmiotowi prowadzącemu szkołę doktorską. Plan ten odgrywa doniosłą rolę w procesie kształcenia doktorantów. Z jednej strony określa on aktywności służące przygotowaniu rozprawy doktorskiej, z drugiej zaś jest mechanizmem kontroli pracy doktoranta, bowiem realizacja planu podlega ocenie śródkresowej w połowie okresu kształcenia. Niestety praktyka stosowania nowych przepisów dotyczących indywidualnego planu badawczego unaocznia szereg rozbieżności w ich interpretowaniu. Podejmowanie tej tematyki może się przyczynić do wyjaśnienia istniejących wątpliwości oraz prowadzić do refleksji nad kształtem przyjętych rozwiązań.

Słowa kluczowe: indywidualny plan badawczy, ocena śródkresowa, szkoła doktorska

INDIVIDUAL RESEARCH PLAN IN THE LIGHT OF THE HIGHER EDUCATION AND SCIENCE ACT – THEORY AND PRACTICE

Summary

A new model of doctoral education – doctoral schools – started functioning in Poland in 2019. Within this model, many new solutions have been provided to increase the quality of PhD education. One of them is the elaboration of an individual research plan by a doctoral student in agreement with his doctoral supervisor. Afterwards, the plan is presented to the institution running a doctoral school. The plan plays an important role in the process of educating doctoral students. Not only does it define the activities aimed at preparing a doctoral dissertation, but it also serves as a mechanism for monitoring the work of the PhD student, since the implementation of the plan will be subject to mid-term evaluation. Unfortunately, the practice of applying the new regulations on the individual research plan reveals a number of discrepancies in their interpretation. Therefore, discussing this issue may contribute to the clarification of existing doubts and facilitate reflection on the shape of the adopted solutions.

Keywords: individual research plan, mid-term evaluation, doctoral school